

**LIETUVOS RESPUBLIKOS ŠVIETIMO, MOKSLO IR SPORTO
MINISTRAS**

**ĮSAKYMAS
DĖL BENDRŲJŲ PROGRAMŲ ATNAUJINIMO GAIRIŲ
PATVIRTINIMO**

2019 m. lapkričio 18 d. Nr. V-1317
Vilnius

Įgyvendindamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 13 d. nutarimu Nr. 167 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano patvirtinimo“, 2.1.1 darbo „Ikimokyklinio, priešmokyklinio ir bendrojo ugdymo aplinkos ir turinio atnaujinimas, pritaikant įvairių ugdymosi poreikių turintiems mokiniams, integruojant darnaus vystymosi, kūrybingumo, verslumo ir STEAM kompetencijas“ 3 punktą,

t v i r t i n u Bendrųjų programų atnaujinimo gaires (pridedama).

Švietimo, mokslo ir sporto ministras

Algirdas Monkevičius

PATVIRTINTA

Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. lapkričio 18 d. įsakymu Nr. V-1317

BENDRŲJŲ PROGRAMŲ ATNAUJINIMO GAIRĖS

I SKYRIUS BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Bendrųjų programų atnaujinimo gairių (toliau – Gairės) paskirtis – nurodyti pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrųjų programų (toliau – Bendrosios programos) atnaujinimo kryptis, siekiant užtikrinti aukštesnę bendrojo ugdymo kokybę.

2. Bendrosios programos – nacionalinio lygmens ugdymo turinį reglamentuojantis dokumentas, padedantis siekti Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme nustatytų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo tikslų. Bendrosiose programose apibrėžiami siektini ugdymosi rezultatai, nusakomos mokymo ir mokymosi turinio apimtys, detalizuojami ugdymo rezultatų pasiekimų lygių požymiai.

3. Gairėse nustatomos Bendrųjų programų pokyčių sritys, apimančios tikslus, ugdymosi rezultatus (kompetencijas), mokymosi turinį ir mokinių pasiekimų vertinimo kaitą.

4. Gairės prisideda prie ilgalaikių strateginių dokumentų – Valstybinės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XI-2015 „Dėl Valstybinės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo“ (toliau – Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“), ir Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 2015 m. rugsėjo 25 d. rezoliucijos „Keiskime mūsų pasaulį. Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų“ (toliau – Darnaus vystymosi darbotvarkė 2030) ketvirto darnaus vystymosi tikslo „Užtikrinti įtraukų ir lygiavertį kokybišką švietimą ir visiems suteikti mokymosi visą gyvenimą galimybių“ – nuostatų įgyvendinimo.

5. Rengiant Gaires remtasi Valstybine švietimo 2013–2022 metų strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2013 m. gruodžio 23 d. nutarimu Nr. XII-745 „Dėl Valstybinės švietimo 2013–2022 metų strategijos patvirtinimo“ (toliau – Švietimo strategija 2013–2022), Bendrojo ugdymo mokyklos kaitos gairėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos Seimo 2017 m. liepos 11 d. nutarimu Nr. XIII-627 „Dėl Bendrojo ugdymo mokyklos kaitos gairių patvirtinimo“ (toliau – Bendrojo ugdymo mokyklos kaitos gairės), Lietuvos mokslo ir inovacijų politikos kaitos gairėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. rugsėjo 27 d. nutarimu Nr. XII-2654 „Dėl Lietuvos mokslo ir inovacijų politikos kaitos gairių patvirtinimo“, Geros mokyklos koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. gruodžio 21 d. įsakymu Nr. V-1308 „Dėl Geros mokyklos koncepcijos patvirtinimo“ (toliau – Geros mokyklos koncepcija).

6. Gairės grindžiamos nuostatomis, nurodytomis Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų apraše, patvirtintame Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. gruodžio 21 d. įsakymu Nr. V-1309 „Dėl Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų aprašo patvirtinimo“ (toliau – Aprašas). Jos Gairėse aktualintos ir papildytos atsižvelgiant į švietimą reglamentuojančius Lietuvos Respublikos teisės aktus ir tarptautinius su švietimu susijusius dokumentus (Europos Sąjungos (toliau – ES), Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (toliau – UNESCO), Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (toliau – EBPO), nacionalinių ir tarptautinių tyrimų duomenis, diskusijose su švietimo bendruomene ir suinteresuotomis šalimis pateiktus siūlymus.

7. Bendrosios programos atnaujinamos vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 5 straipsnyje įtvirtintais švietimo sistemos principais.

II SKYRIUS ESAMOS BŪKLĖS APŽVALGA

PIRMASIS SKIRSNIS STRATEGINIŲ DOKUMENTŲ APŽVALGA

8. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad ugdymo turinys kuriamas ir sistemingai atnaujinamas įstatyme nurodytiems švietimo tikslams įgyvendinti – ugdyti išsilavinusią, brandžią asmenybę, kuriai būdinga: vertybinė orientacija, grindžiama tautine savimone ir atvirumu pasaulio humanistinei kultūrai; šiuolaikinės kompetencijos ir nuostata mokytis visą gyvenimą; pasirengimas ir motyvacija prisidėti prie šalies darnaus vystymosi ir demokratinės visuomenės plėtotės. Atnaujinant ugdymo turinį atsižvelgiama į besikeičiančios socialinės ir kultūrinės aplinkos lemiamus šalies visuomenės poreikius, vietos ir mokyklos bendruomenės reikmes, mokinių turimą patirtį, ugdymosi poreikius ir interesus.

9. Švietimas – neatsiejama valstybės ir visuomenės raidos sudedamoji dalis. Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ iš esminių pokyčių pažymėtas siekis bendrojo ugdymo sistemą orientuoti į kūrybiškumo, pilietiškumo ir lyderystės ugdymą.

10. Švietimo strategijoje 2013–2022 numatyta, kad, siekiant švietimo sistemą orientuoti į kūrybiškumo, šiuolaikinių technologijų išmanymo, verslumo, pilietiškumo ir lyderystės ugdymą, visais švietimo lygmenimis bus sukurtos kūrybiškumui, ieškojimui ir tobulėjimui atviros mokymosi programos. Švietimo sėkmė bus vertinama asmenybės augimą atskleidžiančiais mokymosi rezultatais.

11. Įtraukaus ir lygiaverčio kokybiško švietimo visiems ir mokymosi visą gyvenimą galimybių užtikrinimas yra pabrėžiamas Darnaus vystymosi darbotvarkėje 2030 kaip vienas iš 17 darnaus vystymosi tikslų. Siekiant šio tikslo numatyta skatinti kokybišką švietimą, kreipiantį į darnų vystymąsi.

12. Švietimo ir darnaus vystymosi sąsajų svarba pabrėžiama ES, EBPO ir UNESCO švietimo sektoriaus strateginiuose dokumentuose, kuriuose nusakomos pasaulinės tendencijos ir darnaus vystymosi sudedamasis dalis atitinkantys iššūkiai:

12.1. aplinkosaugos – klimato kaita, aplinkos tarša ir gamtinių išteklių mažėjimas skatina permąstyti žmogaus poveikį ekosistemoms, dabartinio vystymosi modelio tvarumą ir įvairių ekosistemų tarpusavio sąsajas;

12.2. ekonomikos – mokslo žinios, technologijų inovacijos ir dirbtinis intelektas kelia esminius klausimus: Kaip užtikrinti darnų vystymąsi? Koks žmogaus vaidmuo ateities ekonomikoje? Kaip sukurti naujus kokybiškesnį gyvenimą visiems užtikrinančius ekonominius ir socialinius modelius?;

12.3. socialiniai – žmonių skaičius auga, valstybes ir bendruomenes keičia migracija, urbanizacija, socialinė ir kultūrų įvairovė; gyvenimo kokybės skirtumai vis ryškesni, o konfliktai, terorizmas, nestabilumas ir populistinė politika griauja pasitikėjimą kitais žmonėmis ir pamatinėmis valstybės institucijomis.

13. Kokybiškas švietimas yra ypač svarbus piliečio asmeniniam, socialiniam, profesiniam tobulėjimui ir jo įsidarbinimo galimybėms. Be to, tai vienas veiksmingiausių socialinės ir ekonominės nelygybės mažinimo ir socialinės įtraukties didinimo būdų, pažymėtų 2016 m. gruodžio 7 d. Europos Komisijos komunikate Europos Parlamentui, Tarybai, Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui „Švietimo tobulinimas ir modernizavimas“ (COM(2016) 941 galutinis). 2018 m. gegužės 22 d. ES Tarybos rekomendacijoje Nr. 2018/C 189/01 „Dėl bendrųjų mokymosi visą gyvenimą gebėjimų“ pažymėtas išskirtinis bendrųjų kompetencijų vaidmuo: tai kiekvieno asmens tobulėjimui, įsidarbinamumui, socialinei įtraukčiai, darniai gyvenimui ir aktyviam pilietiškumui reikalingos kompetencijos. Kad besimokantieji galėtų įgyti besikeičiančiame pasaulyje reikalingų kompetencijų, būtini ugdymo turinio pokyčiai.

14. EBPO rekomendacijose (angl. *The Future of Education and Skills. Education 2030*. [https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf))

skatinama siekti plačių švietimo tikslų. Jose pabrėžiamas įsipareigojimas padėti kiekvienam besimokančiajam tapti brandžia asmenybe, realizuoti savo galias ir kurti bendrą ateitį, grindžiamą asmens, visuomenės ir planetos gerove. EBPO rekomendacijose pažymėtas kompetencijų vaidmuo: ateityje bus svarbu išmokti formuluoti aiškius tikslus, įžvelgti inovacijas ir kompleksinius sudėtingų problemų sprendimus. Nors skirtingos kultūros gyvenimui teikia vertybių ir nuostatų įvairovę, egzistuoja pamatinės vertybės, kurių negalima nepaisyti. EBPO rekomendacijose nurodomos ugdymo turinio problemos: programos perkrautos neesminio turinio, neatliepia ateities iššūkių, skirtingų gebėjimų mokinių poreikių; ugdymo turinys neužtikrina besimokantiems lygių galimybių, nepakankamai orientuotas į vertybinių nuostatų ugdymą; neužtikrinamas veiksmingas ugdymo programų įgyvendinimas.

15. Darnaus vystymosi darbotvarkės 2030 ketvirtojo tikslo įgyvendinimo gairėse (angl. *Education 2030. Incheon Declaration and Framework for Action, 2015*) pažymėtas išskirtinis švietimo vaidmuo įgyvendinant pokyčius ir sisteminės prieigos svarba siekiant aukštesnės švietimo kokybės. Besimokantiems turi būti užtikrinamos galimybės įgyti žinių, plėtoti gebėjimus, vertybines nuostatas, reikalingas kuriant taikias, sveikas ir tvarias bendruomenes. Kultūra yra tvarumo pamatas, kai atsižvelgiama į vietos sąlygas ir kultūros raiškos bei paveldo pažinimą, jų įvairovę ir pagarbą žmogaus teisėms. UNESCO analizėje (angl. *Reconceptualizing and Repositioning Curriculum in the 21st Century, 2017*) ugdymo turinys, jo veiksmingas įgyvendinimas pripažįstamas vienu iš svarbiausių veiksnių, lemiančių švietimo kokybę ir geresnius mokymosi rezultatus nuolatinių pokyčių ir neapibrėžtumo kontekste.

16. Bendrojo ugdymo mokyklos kaitos gairėse suformuluoti ugdymo turinio kaitos strateginiai uždaviniai: parengti į kompetencijų plėtotę orientuotas Bendrąsias programas, siekti užtikrinti tinkamus mokymo ir mokymosi išteklius, tobulinti mokinių mokymosi pasiekimų vertinimo sistemą. Dokumente pabrėžiama, kad asmenybės brandai ir individualioms galimybėms atskleisti yra svarbi racionali visų ugdymo sričių pusiausvyra. Mokiniai skatinami atsakingai įgyvendinti vertybėmis ir naujausiomis žiniomis grindžiamus sprendimus ir kurti ateities perspektyvą.

17. Geros mokyklos koncepcijoje pažymėta, kad ugdymo turinys turėtų būti įdomus, skatinantis veikti, pakankamai platus ir nuodugnus, kuriantis iššūkius, skatinantis spręsti problemas; ugdomos šiuolaikiniam gyvenimui būtinos kompetencijos; mokomasi tyrinėjant, eksperimentuojant, atrandant ir išrandant, kuriant, bendraujant.

ANTRASIS SKIRSNIS TYRIMŲ APŽVALGA

18. Visuomenės vertybių tyrimai atskleidžia orientyrus, kokių vertybinių nuostatų, kreipiančių žmogaus elgesį ir turinčių įtakos visuomenės raidai, ugdymą reikėtų stiprinti. Tyrimai rodo, kad esame visuomenė, vertinanti žmogaus teises, individualią laisvę, tačiau stokojanti solidarumo, pilietiškumo ir tolerancijos. Visgi jaunimas labiau pilietišką nei vyresnio amžiaus visuomenės dalis, Lietuvos mokinių pilietiškumo supratimas šiek tiek aukštesnis už tarptautinį vidurkį:

18.1. Stipri pilietinė visuomenė yra ta, kurios kultūroje ugdant vaikų vertybes daugiau dėmesio skiriama žmonių tarpasmeninį bendravimą ir bendradarbiavimą ugdančioms asmens savybėms: pagarbai kitam žmogui, nesavanaudiškumui, atsakomybės jausmui. Europos vertybių tyrimų 1990 m., 1999 m. ir 2008 m. duomenimis, Lietuva, kaip ir dauguma kitų posovietinių šalių, šioms savybėms teikia gerokai mažiau reikšmės nei asmens laisvei ir savarankiškumui, t. y. toms savybėms, kurios mažina bendradarbiavimo su kitais žmonėmis poreikį. Palyginti su kitomis Europos šalimis, Lietuvos visuomenė – viena pačių silpniausių pilietinių

visuomenių, smarkiai pažeista politinio ir socialinio susvetimėjimo. Tai rodo pilietinių nuostatų aspektai – pasitikėjimas savo šalies piliečiais, solidarumas su socialinės atskirties grupėmis, tolerancija kitokios gyvenenos žmonėms, parama politinei bendrijai, demokratinės valstybės principams, veikimui ir institucijoms, pilietinis aktyvumas. Remiantis Lietuvos gyventojų moralinių vertybių kaitos analizės išvadamis (Žiliukaitė R., Poviliūnas A., Savicka A. Lietuvos visuomenės vertybių kaita per dvidešimt nepriklausomybės metų. Vilnius, 2016), Lietuvoje, kaip ir kai kuriose kitose posovietinėse valstybėse, itin didelis atlaidumas pilietinės moralės pažeidimams (pavyzdžiui, sukčiavimui mokesčių srityje, pretendavimui į nepriklausančią valstybės pašalpą ir pan.).

18.2. Didelį atlaidumą pilietinės moralės pažeidimams liudija ir korupcijos suvokimo indekso, atspindinčio korupcijos mastą viešajame ir politikos sektoriuose, 2018 m. tyrimas. Jo duomenimis, šio dešimtmečio pradžioje šalyje buvo stebima pažanga, tačiau nuo 2015 m. padėtis nesikeičia. 2018 m., kaip ir ankstesniais metais, šimto balų skalėje (0 balų – labai korumpuota šalis, 100 – labai skaidri valstybė) Lietuvai skirti 59 balai. Tai prastesnė padėtis nei vidutiniškai Vakarų Europoje ir ES (2018 m. – 66 balai).

18.3. Lietuvoje atliekamas Pilietinės galios indekso (toliau – PGI) (tyrimas atskleidė, kad visuomenės PGI, apimantis pilietinės įtakos suvokimą, realų ir potencialų pilietinį aktyvumą ir pilietinės veiklos rizikų vertinimą, per dešimtmetį (2007–2016 m.) padidėjo nedaug (nuo 34 iki 37 balų) (Pilietinės visuomenės institutas. Lietuvos visuomenės Pilietinės galios indekso 2016 m. tyrimo pristatymas. 2017 m. birželio 26 d., Vilnius, http://www.civitas.lt/wp-content/uploads/2017/06/PGI-2016-pristatymas_psl.pdf). Tačiau 15–29 metų jaunimo PGI reikšmė (42,5 balo) 5,5 punkto didesnė nei visos visuomenės. Jaunimas ypač išsiskiria savo pilietinės įtakos vertinimu, yra labiau nusiteikęs veikti visuomenėje kylant įvairioms problemoms, aktyviau dalyvauja pilietinėse ir politinėse veiklose. Aukštu savo įtakos vertinimu ir mažesniu grėsmių, galinčių kilti pilietiškai aktyviems žmonėms, pojūčiu ypač išsiskiria 15–19 metų jaunuoliai. Jaunimo pilietinę galią itin didina dalyvavimas visuomeninėse organizacijose, įvairiose pilietinėse veiklose. Jaunuolių, kurie šiuo metu dalyvauja jaunimo organizacijose, PGI reikšmė net 20 balų didesnė nei tų, kurie niekada neturėjo tokios patirties. Jaunimo pilietinė galia taip pat susijusi su dalyvavimu neformaliojo švietimo veiklose tiek mokykloje, tiek už jos ribų. Tyrime vertintas ir dabartinis mokinių pilietinis ugdymas. Jo veiksmingumą įvairaus amžiaus respondentai įvertino 6 balais iš 10, patys mokiniai – beveik 7 balais, tačiau geriau besimokančių arba pilietiškai aktyvesnių mokinių vertinimas gerokai kritiškesnis. Kartu šie duomenys atkreipia dėmesį į tai, kad būtina pilietiškumo pamokas papildyti neformaliomis pilietinio ugdymo veiklomis ir skatinti dalyvavimą visuomeninių organizacijų veikloje.

18.4. Tarptautinio pilietinio ugdymo ir pilietiškumo tyrimo, tiriančio mokinių pilietines žinias ir supratimą, nuostatas ir su pilietiškumu susijusią elgseną, duomenimis, mūsų šalies 8 klasės mokinių rezultatų vidurkis buvo šiek tiek aukštesnis už tarptautinį vidurkį; Lietuvos mokinių pilietiškumas 2016–2019 m. išaugo (Dukynaitė R., Stundžia M. Tarptautinis pilietinio ugdymo ir pilietiškumo tyrimas 2017. Rezultatų pristatymas. 2017 m. lapkričio 10 d., https://www.nec.lt/failai/7214_ICCS_2016_pristatymas_2017_11_10.pdf).

19. Siekiant asmens ir visuomenės gerovės svarbu ugdyti stiprų, savo galiomis pasitikintį žmogų, kuriantį darnius tarpasmeninius santykius. Tyrimai rodo, kad didelės dalies Lietuvos mokinių psichologinė savijauta yra nepakankamai gera, mokiniai stokoja sveikatos tausojimo ir stiprinimo įgūdžių, per mažai pasitiki savo gebėjimais, mokyklose vis dar opi patyčių problema:

19.1. Nacionalinio egzaminų centro (toliau – NEC) 2018 m. duomenimis, mokykloje gerai jaučiasi apie 60 procentų šalies mokinių, tačiau mokinių psichologinė savijauta įvairiose mokyklose ir klasėse skiriasi, gerai besijaučiančių mokinių dalis savivaldybių mokyklose svyruoja nuo 30 iki 76 procentų (Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2019. Mokinių pasiekimų atotrūkis. Vilnius, 2019. Mokyklinio amžiaus vaikų (5, 7, 9 kl.) gyvenenos ir sveikatos tyrimo (angl. *The Health Behaviour in School-aged Children*, toliau – HBSC) 2018 m. duomenimis (Šmigelskas K., Vaičiūnas T. Moksleivių gyvenenos ir sveikatos tyrimo pristatymas. 2019 m. gegužės 16 d.), 12,5 procentų mokinių būdingas žemas pasitenkinimo savo gyvenimu lygis, beveik trečdaliui mokinių – žemas psichologinės gerovės lygis, daugiau kaip pusė mokinių nejaučia bendraklasių paramos,

beveik trečdalis mokinių (27,8 procentai) patiria patyčias, beveik penktadalis (19,3 procentai) tyčiojasi iš kitų. Lyginant amžiaus grupes, didžiausias patiriančiųjų patyčias rodiklis yra 7 klasėje, iš kitų dažniau tyčiojasi berniukai. Nors Lietuvos mokyklose įgyvendinamos patyčių prevencijos programos, 2014 m. pagal patyčių dažnį Lietuva buvo 42 vietoje iš 44 šalių (HBSC, 2014). 2018 m. Nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimo (toliau – NMPP) tyrimų duomenys rodo (2018 metų nacionalinio mokinių pasiekimų patikrinimo ataskaita. Vilnius, 2018), kad 64,8 procentai 11–15 metų mokinių nėra patenkinti mokykla. Pažymėtina, kad 6 ir 8 klasių mokinių savijautos mokykloje rodiklis per keletą metų pagerėjo. Nors šis pagerėjimas palyginti nedidelis, bet reikšmingas ir tolygus.

19.2. Vaikų sveikatos ir gyvensenos tyrimo (angl. *Health Behaviour in School-aged Children*) 2018 m. duomenimis, kasdien fiziškai aktyvūs tik penktadalis 11–15 metų mokinių. Palyginti su kitomis Europos šalimis, Lietuvoje bene prasčiausi alkoholio vartojimo ir rūkymo rodikliai: vienas iš šešių mokinių linkęs reguliariai vartoti alkoholinius gėrimus, vienas iš dešimties kasdien vartoja tabako gaminius, tačiau mažėja bandančių rūkyti mokinių. Europos kontekste bene geriausi Lietuvos 9 klasės mokinių lytinės elgsenos rodikliai (Lietuvos sveikatos mokslų universitetas. Mokinių sveikata ir gyvensena Lietuvoje – ką formuojame?).

19.3. Remiantis tarptautinio penkiolikmečių tyrimo (angl. *Programme for International Student Assessment*, toliau – PISA) 2015 m. tyrimo gamtos mokslų srityje duomenimis, pastebėta, kad beveik visose šalyse mokinių pasitikėjimas savo jėgomis ir gamtamokslinių užduočių sprendimo rezultatai yra stipriai susiję. Lietuvoje skirtumas tarp labiausiai ir mažiausiai savo jėgomis pasitikinčių mokinių rezultatų yra 59 taškai.

20. Lietuvos mokinių mokymosi pasiekimai yra nepakankamai geri, stokojama sistemingo rezultatų augimo. Remiantis tyrimų duomenimis, Lietuvoje pernelyg daug mokinių nepasiekia minimalaus pasiekimų lygmens ir labai mažai pasiekia aukščiausius pasiekimų lygmenis:

20.1. Tarptautinio skaitymo gebėjimų tyrimo (angl. *Progress in International Reading Literacy Study*, toliau – PIRLS) 2016 m. tyrimo duomenimis, šalies 4 klasės mokinių skaitymo gebėjimai aukštesni už tyrimo skalės vidurkį ir aukščiausių pasiekimų lygmenį pasiekė daugiau mokinių nei vidutiniškai tyrime dalyvavusiose šalyse, nuo 2011 m. šalies mokinių pasiekimai reikšmingai išaugo. Aukštesni už tyrimo skalės vidurkį buvo ir pastaraisiais metais pagerėjo ir 4 bei 8 klasės mokinių matematikos ir gamtos mokslų mokymosi rezultatai (angl. *Trends in International Mathematics and Science Study*, toliau – TIMSS) 2015 m. tyrimo duomenys).

20.2. 2014–2018 m. NMPP rezultatai rodo 4–8 klasių mokinių matematikos, skaitymo, rašymo ir 8 klasės gamtos ir socialinių mokslų pasiekimų augimą (2018 metų nacionalinio mokinių pasiekimų patikrinimo ataskaita. Nacionalinis egzaminų centras. Vilnius, 2018).

20.3. PISA 2015 m. duomenimis, kas ketvirtas mokinys Lietuvoje nepasiekia antro iš šešių pasiekimų lygmens, tik labai maža Lietuvos mokinių dalis pasiekia aukščiausius – penktą ir šeštą – pasiekimų lygmenis ir gali atlikti sudėtingiausias matematikos, skaitymo ir gamtos mokslų užduotis (šie Lietuvos rodikliai, ypač aukštų pasiekimų, prastesni nei EBPO šalių vidurkis) (Dukynaitė R., Stundžia M. Tarptautinis matematikos ir gamtos mokslų tyrimas TIMSS 2015. Rezultatų pristatymas. 2016 m. lapkričio 29 d.). Taip pat tyrimas rodo, kad Lietuvoje mokinių gebėjimai taikyti žinias ir spręsti realias problemas visose tiriamose srityse (skaitymo, gamtamokslinio ir matematinio raštingumo) žemesni nei EBPO šalių vidurkis (Dukynaitė R., Stundžia M. Tarptautinis matematikos ir gamtos mokslų tyrimas TIMSS 2015. Rezultatų pristatymas. 2016 m. lapkričio 29 d.) ir visose tiriamose srityse pastaraisiais metais negerėjo ar net suprastėjo.

20.4. NEC duomenimis, 2019 m. pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo (toliau – PUPP) patenkinamo lietuvių kalbos pasiekimų lygio nepasiekė 5,7 procentai mokinių, o matematikos – net 20,07 procentai. Palyginti su praėjusiais metais šiek tiek padaugėjo mokinių, gavusių 9–10 balų per PUPP iš lietuvių kalbos ir literatūros bei matematikos.

20.5. Ir tarptautiniai, ir nacionaliniai mokinių pasiekimų tyrimai rodo, kad šalyje didelis pasiekimų atotrūkis tarp: mergaičių ir berniukų, miesto ir kaimo vietovėse mokyklas lankančių mokinių, skirtingų mokyklų tipų mokinių (Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2016. Mokinių pasiekimai. Vilnius, 2016).

21. Tyrimai rodo, kad mokiniai neįgyja pakankamų darbo grupėje, mokėjimo mokytis, finansinio raštingumo, naudojimosi informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis (toliau – IKT) ir kitų šiuolaikiniam gyvenimui reikalingų gebėjimų. Jiems ugdyti turi būti skiriama daugiau dėmesio.

21.1. NMPP 2017 m. duomenimis (2017 metų nacionalinio mokinių pasiekimų patikrinimo ataskaita. Vilnius, 2017), maždaug penktadalis 4–8 klasių mokinių mano, kad jie nemoka mokytis. Taip manančių mokinių nemažėja nuo 2012 m.

21.2. 2015 m. PISA Problemų sprendimo bendradarbiaujant tyrimas atskleidė, kad Lietuvos mokiniai menkai geba taikyti darbo grupėje potencialą: šalies penkiolikmečiai pasiekė žemesnius nei vidutiniai EBPO šalių problemų sprendimo bendradarbiaujant rezultatus (Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas OECD PISA 2015. Problemų sprendimas bendradarbiaujant. Ataskaita. Vilnius, 2017).

21.3. Finansinio raštingumo tyrimo duomenimis, bazinio, antrojo, mokinių finansinio raštingumo lygmens nepasiekė beveik kas trečias tyrime dalyvavęs Lietuvos penkiolikmetis. Vadinasi, šie mokiniai negeba taikyti savo sukauptų žinių ir įgūdžių įvairiose situacijose, kai tenka spręsti finansinius klausimus, nėra pasirengę veikti savarankiškai ir atsakingai (Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas OECD PISA 2015. Finansinio raštingumo ataskaita. Vilnius, 2017).

21.4. Tarptautinio informacinio ir kompiuterinio raštingumo tyrimo (angl. *International Computer and Information Literacy study*) duomenimis, 2013 m. Lietuvos 8 klasės mokinių kompiuterinis ir informacinis raštingumas buvo artimas tarptautiniam vidurkiui, tačiau smarkiai atsiliko nuo kitų Europos šalių (Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2016. Mokinių pasiekimai. Vilnius, 2016).

22. Bendrosiose programose nustatytas ugdymo turinys stokoja vidinės dermės, kai kurių dalykų programos yra siauresnės nei kitose EBPO šalyse. Dalis Bendrųjų programų nuostatų netampa ugdymo realybe:

22.1. Remiantis Švietimo tarybos parengta analize, Bendrosiose programose dalykinis turinys nepakankamai tarpusavyje suderintas, todėl ugdymo turinio atnaujinimas turi būti vykdomas tikslingiau ir sistemingiau – tobulinant programų tarpusavio dermę ir koreguojant jų turinio apimtį, pabrėžiant asmens brandai būtinų bendrųjų kompetencijų svarbą (Lietuvos švietimo būklės 2013–2016 m. apžvalga, Lietuvos švietimo taryba, 2017).

22.2. EBPO projekte Švietimas 2030 atliktos Bendrųjų programų analizės kompetencijų atžvilgiu (Švietimas 2030. EPBO, 2018.) rezultatai parodė, kad Lietuvoje tam tikrų dalykų bendrosios programos yra siauresnės lyginant su kitų EBPO valstybių narių programų turiniu (pavyzdžiui, matematikos), todėl mokiniai nesimoko to, ko mokosi jų bendraamžiai kitose šalyse; skirtingai grupuojamos ugdymo sritys ir joms priklausantys dalykai, tai daro įtaką ugdymo tikslui ir ugdymo organizavimo praktikai. Analizė atskleidė, kad tam tikros asmeninės savybės, gebėjimai ir vertybinės nuostatos Lietuvos bendrosiose programose įtraukti nepakankama apimtimi, numatyti tik vieno dalyko bendrojoje programoje arba visai nėra įtraukti (pavyzdžiui, atkaklumo ir atsparumo, pasitikėjimo ir pagarbos ugdymas). Tai rodo, kad programos nesudaro prielaidų minėtoms vertybėms, gebėjimams ir kompetencijoms ugdyti. Ši analizė taip pat parodė, kad tam tikros kompetencijos (pavyzdžiui, problemų sprendimas, kritinis mąstymas) yra labai dažnai nurodomos įvairių dalykų bendrosiose programose ir joms skiriama neproporcingai daug dėmesio (bet minėti duomenys apie mokinių pasiekimus rodo nepakankamai veiksmingą šių kompetencijų ugdymą); atskleista, kad tam tikrų dalykų programose nepakankamai išgryninti ugdymo prioritetai.

22.3. Bendrajam ugdymui keliamas uždavinys ugdyti mokinius pagal jų gebėjimus, tačiau tai mokykloms vis dar tebėra nemenkas iššūkis. Išorinio bendrojo ugdymo mokyklų vertinimo duomenimis, orientavimasis į mokinių poreikius ir ugdymo organizavimas (suasmeninimas ir kt.) gerai įvertintas mažiau nei dešimtdalyje 2011–2017 m. vertintų mokyklų. Ugdymo diferencijavimas ir kiekvieno mokinio pažanga – du veiklos aspektai, kuriuos ne vienus metus silpna vieta laiko ir išoriniai vertintojai, ir pačios mokyklos. 2018 m. išorinio mokyklų vertinimo duomenų analizė atskleidė, kad šiuolaikiškoms pamokomis, kuriose vyksta darbas grupėse,

diskutuojama, atliekami bandymai, pristatomi parengti darbai, veiklos vyksta ne klasėje ir pan., laikytina 60 procentų pamokų, kitose pamokose aktyviausiai veikė mokytojas, o mokiniai vykdė jo nurodymus (Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2019. Mokinių pasiekimų atotrūkis. Vilnius, 2019).

23. Trūksta dermės tarp ugdymo tikslų, turinio įgyvendinimo ir mokinių pasiekimų vertinimo. Analizės rodo, kad būtina pergalvoti mokinių pasiekimų vertinimo sistemos veiksmingumą:

23.1. Lietuvos švietimo tarybos atliktoje apžvalgoje (Lietuvos švietimo būklės 2013 – 2016 m. apžvalga, Lietuvos švietimo taryba, 2017) pabrėžiama mokinių pasiekimų ir baigiamųjų egzaminų vertinimo problema, atkreipiamas dėmesys į standartizuotos egzaminų sistemos neigiamą poveikį, siaurinantį ugdymo tikslus, taip pat į nuolatinio grįžtamojo ryšio stoką visoje vertinimo sistemoje. Svarbia vertinimo sistemos tobulinimo priemone laikomas kaupiamojo vertinimo sistemos sukūrimas.

23.2. Brandos egzaminų poveikis vidurinio ugdymo kokybei pabrėžiamas ir EBPO Lietuvos švietimo politikos apžvalgoje: „Bendrojo vidurinio ugdymo mokyklose, kuriose daugiau dėmesio turi būti sutelkiama į įvairias mokymosi galimybes, kurios nebūtų užgožtos egzaminavimo sistemos (brandos egzaminų) teikiamų paskatų. [...] Labiau ir darniau susieti darbo klasėje vertinimą su stojimu į aukštojo mokslo įstaigas taikant kontroliuojamą darbo klasėje vertinimo pažymiais sistemą arba suderinant brandos egzaminų struktūrą ir turinį, kad jie atitiktų mokyklose įgyvendinamas ugdymo programas“ (Šalių švietimo politikos apžvalgos. Švietimas Lietuvoje, EBPO, 2017).

23.3. Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros 2018 m. duomenimis, mokinių pasiekimų vertinimas ir įsivertinimas yra tarp dažniausiai išorinio mokyklų vertinimo metu nustatytų tobulintinų mokyklų veiklos aspektų. Penktadalyje mokyklų reikėtų tobulinti vertinimą ugdymui (mokytojo veiklą), beveik dešimtadalyje – mokinių įsivertinimą, o dar 13,2 procentų mokyklų – visą vertinimo sritį. Pačių mokyklų vertinimu, iš aptariamų aspektų silpnesnis yra mokinių įsivertinimas (Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra. Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos kokybė. Metinis pranešimas 2018). Nacionalinių mokinių pasiekimų tyrimų (2014 m., 2015 m.) analizė parodė, kad Lietuvos mokyklose formuojamasis vertinimas nėra pakankamai veiksmingai taikomas, nes nebuvo nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys tarp mokinių pasiekimų apibendrinto rodiklio ir faktoriaus praktikuojamas formuojamasis, pozityvus vertinimas. Mokslinėje literatūroje gausu įrodymų, kad formuojamasis vertinimas teikia pridėtinę vertę mokymuisi ir mokinių pasiekimams, tačiau nacionaliniai rezultatai atskleidžia, kad Lietuvoje formuojamojo vertinimo įgyvendinimas nėra sėkmingas, todėl būtina daugiau dėmesio skirti vertinimo kultūrai stiprinti mokyklose ir mokytojų vertinimo kompetencijai plėtoti.

23.4. Plėtojant neformalųjį vaikų švietimą mokiniams suteikiama papildomų galimybių ugdytis individualius gebėjimus. Švietimo informacinės sistemos duomenimis, neformaliojo vaikų švietimo galimybėmis mokykloje ar kitur 2016 m. pasinaudojo 50 procentų mokinių, o 2018 m. – 60 procentų. 2018 m. būrelius mokykloje lankė 32 procentai mokinių, veiklas ne mokykloje – 44 procentai mokinių, tačiau nesukurta sistema, leidžianti vertinti ir pripažinti mokinių kompetencijas, skatinanti kaupti kompetencijų arba pasiekimų įrodymus ir juos taikyti tolesniems ugdymo ir studijų tikslams.

TREČIASIS SKIRSNIS SUINTERESUOTŲ ASMENŲ SIŪLYMAI

24. Lietuvos pedagogų asociacijos ir kitos suinteresuotos organizacijos, teikusios rekomendacijas dėl Bendrųjų programų atnaujinimo, pasiūlė:

24.1. patikslinti kompetencijų sąrašą ir jų sampratą, atsižvelgti į tradicijas, dabarties iššūkius ir kaitos tendencijas, pateikti tikslesnį kompetencijų sandų išskleidimą ir jų ugdymo rezultatų aprašymą;

24.2. suderinti dalykų / ugdymo sričių turinį vertikalčiai ir horizontalčiai, išspręsti turinio integracijos ir programų perkrovimo problemas, susieti integruojamąsias programas su dalykų programomis, pateikti sąsajų pavyzdžių;

24.3. svaresnį vaidmenį skirti formuojamajam vertinimui ir ugdymo rezultatų kaupiamajam įvertinimui.

KETVIRTAS SKIRSNIS

IŠVADOS

25. Remiantis esamos būklės apžvalga brėžiamos šios Bendrųjų programų atnaujinimo kryptys:

25.1. stiprinti asmens savybių ir vertybių ugdymą;

25.2. sukurti sąlygas kiekvienam mokiniui įgyti aukštesnius pasiekimus.

26. Atnaujinant Bendrąsias programas numatoma: stiprinti asmens vertybinių nuostatų, socialinių ir emocinių gebėjimų, pasitikėjimo savo galiomis, atsparumo, kūrybiškumo ugdymą; sistemiškai įtraukti pasitikėjimo, pagarbos ir tolerancijos kitokiai nuomonei, kultūrų įvairovei, tautinės savimonės, pilietiškumo, demokratinio dialogo kultūros ir darnaus vystymosi nuostatų ugdymą; sukurti sąlygas kiekvienam mokiniui įgyti aukštesnius pasiekimus, suteikiant tvirtus ir tvarius žinių pagrindus; mokomųjų dalykų turiniu ugdyti kompetencijas; prasmingai įtraukti aktualų turinį, skirtą ugdyti mokinių kompetencijas; numatyti ugdymo(si) galimybes įvairiuose kontekstuose; įtvirtinti sąsajas tarp pakopų, ugdymo sričių ir dalykų; užtikrinti ugdymo tikslų, turinio įgyvendinimo ir pasiekimų vertinimo dermę.

III SKYRIUS

UGDYMO(SI) REZULTATAI

27. Apraše pažymėta, kad ugdymo(si) rezultatai – nuosekliai įgyjamos dvasinę, intelektinę ir fizinę asmens brandą rodančios kompetencijos. Asmeninė branda reiškia kompetencijų visumą, leidžiančią apsispręsti dėl savo profesinės karjeros, asmeniniu indėliu prisidėti prie Lietuvos, Europos ir pasaulio bendruomenės ir pažangios ekonomikos darnaus vystymosi. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme kompetencija yra apibrėžta kaip gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, mokėjimų, įgūdžių, vertybinių nuostatų visuma.

28. Atnaujinant Bendrąsias programas toliau laikomasi Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose, patvirtintose Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. rugpjūčio 26 d. įsakymu Nr. ISAK-2433 „Dėl Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo“ (toliau – Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos), apibrėžto į kompetencijas orientuoto ugdymo krypties. Tikslinant kompetencijos sampratą, detalizuojami kompetenciją sudarantys sandai:

28.1. žinios: dalykinės, tarpdalykinės, procedūrinės ir episteminės. Dalykinės žinios apima sąvokas, išsamų turinį, kurio mokomasi konkretaus dalyko, pavyzdžiui, matematikos, lietuvių kalbos, pamokose. Tarpdalykinės žinios sieja vieno dalyko turinį su kitų dalykų turiniu. Procedūrinės žinios apima supratimą, kaip atlikti veiksmą tam tikra seka. Procedūrinės žinios gali būti susijusios su viena sritimi arba gali apimti daugiau sričių. Episteminės žinios – tai supratimas, kaip mąsto ir dirba tam tikros srities ekspertai ir tyrėjai (matematikai, istorikai, gamtininkai ir kt.). Jos leidžia mokiniui praplėsti srities arba dalyko žinias, padeda jam suprasti, kodėl reikia mokytis dalyko, kur ir kaip galima pritaikyti tos srities žinias;

28.2. gebėjimai: kognityviniai, metakognityviniai, emociniai, socialiniai ir praktiniai;

28.3. vertybinės nuostatos: asmeninės, bendražmogiškos ir visuomeninės.

29. Siekiant išugdyti kompetencijas svarbu užtikrinti jų ugdymo nuoseklumą ir tęstinumą, remtis mokinio individualia pažanga ir orientuotis į jo gabumus ir stiprybes. Kompetencijos yra ugdomos dalykų turiniu. Atnaujintose dalykų bendrosiose programose atskleidžiama, kaip dalyko turinys augina mokinio kompetencijas.

30. Ugdomos vertybinės nuostatos, ypač daug dėmesio skiriant šioms vertybėms: demokratijai, empatijai, orumui, atsakomybei, pasitikėjimui; ugdomos šios kompetencijos: socialinė, emocinė ir sveikos gyvensenos, pažinimo, kūrybiškumo, pilietinė, kultūrinė, komunikavimo.

31. Išskiriant kompetencijas atsižvelgta į švietimo būklės tyrimus, ugdymo mokslų tendencijas, tarptautinių organizacijų rekomendacijas ir užtikrinant kompetencijų, apibrėžtų Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose ir Vidurinio ugdymo bendrosiose programose, patvirtintose Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. vasario 21 d. įsakymu Nr. V-269 „Dėl Vidurinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo“, ugdymo tęstinumą.

32. Socialinė, emocinė ir sveikos gyvensenos kompetencija suprantama kaip asmens savimonė ir savitvarda, socialinis sąmoningumas, tarpusavio santykių kūrimo gebėjimai, atsakingas sprendimų priėmimas ir asmens rūpinimasis fizine ir psichine sveikata. Socialinė, emocinė ir sveikos gyvensenos kompetencija padeda siekti savo gyvenimo tikslų, kurti darnius santykius šeimoje ir prasmingai veikti platesniame socialiniame ir kultūriniame kontekste. Įgijęs socialinę, emocinę ir sveikos gyvensenos kompetenciją, mokinys: pasitiki savimi ir siekia tobulėti; pažįsta ir valdo savo emocijas ir elgesį; suvokia savo asmenines savybes, stiprybes ir gabumus; laikosi sveikos gyvensenos principų; kelia ilgalaikius ir trumpalaikius tobulėjimo tikslus ir save motyvuoja jų siekti, planuoja savo profesinio gyvenimo kryptis; atpažįsta kitų žmonių jausmus; gerbia įvairias nuomones, pripažįsta žmonių panašumus ir skirtumus; sėkmingai bendrauja ir bendradarbiauja; konstruktyviai sprendžia tarpasmeninius konfliktus; atsispiria neigiamai įtakai; prireikus ieško pagalbos ir tinkamai ją suteikia; atsakingai elgiasi priimdamas sprendimus ir geba numatyti sprendimų pasekmes; dalyvauja kuriant bendruomenės, visuomenės gerovę.

33. Pažinimo kompetencija – tai motyvacija ir gebėjimai pažinti save ir pasaulį remiantis žiniomis, tyrinėjant ir apmąstant patirtį. Ji apima tyrinėjimo, kritinio mąstymo, problemų sprendimo, mokėjimo mokytis gebėjimus. Pažinimo kompetencija asmeniui teikia galimybių ugdytis intelektines galias, kurtis santykį su tikrove vadovaujantis mokslinės metodologijos principais ir moralinėmis vertybėmis. Pažinimo procese įgyta patirtis, rezultatai ir išvalgos yra pokyčių – atsakingo ir žinojimu grindžiamo problemų sprendimo, naujovių kūrimo – prielaida. Įgijęs pažinimo kompetenciją, mokinys: vertina pažinimą kaip esminę asmens ir visuomenės tobulėjimo sąlygą; pažįsta ir domisi gamtine ir visuomenės gyvenimo (politinio, socialinio, kultūrinio) tikrove; turimų žinių pagrindu konstruoja naują žinojimą; tyrinėja tikrovės reiškinius, jų sąsajas prasmingai pasirinkdamas tyrimo objektą ir metodus, vertina gautus rezultatus ir pagrindžia išvadas; kelia probleminius klausimus, išskiria spręstinas problemas ir sritis, kurioms reikalingi pokyčiai, vertina įvairias pokyčių alternatyvas, jų moralines, socialines, ekonomines ir ekologines pasekmes; interpretuodamas ir siedamas įvairių sričių žinias, kuriasi vientisą pasaulėvaizdį; planuoja savo mokymąsi, kryptingai mokosi, apmąsto, kaip jam pasisekė ir ką daryti toliau.

34. Kūrybiškumo kompetencija – asmens motyvacija ir gebėjimai kurti ir įgyvendinti nauja: idėjas, išradimus, meno kūrinius, netipiškus problemų sprendimus ir kitas naujoves įsivaizduojant, improvizuojant, kritiškai mąstant ir laikantis moralės principų. Kūrybiškumas yra svarbus verslumui ugdytis. Kūrybiškumo kompetencija leidžia asmeniui atskleisti kūrybinius gebėjimus ir juos panaudoti kuriant naują vertę, prisidedant prie visuomenės socialinio, kultūrinio ir ekonominio gyvenimo pažangos. Įgijęs kūrybiškumo kompetenciją, mokinys: pasitiki savo kūrybinėmis galiomis; kūrybiškai mąsto: kelia originalias idėjas, teikia savitus vertinimus ir problemų sprendimo variantus, įžvelgia daiktų ar reiškinių kitoniškumą, atranda netikėtas jų sąsajas; kuria remdamasis vaizduote ir patirtimi, naudodamas kūrybinės raiškos būdus ir priemones; atkakliai ir susitelkęs dirba įgyvendindamas savo sumanymus, nebijo klysti, pradėti iš naujo; nebijo rizikuoti, yra atviras naujoms idėjoms ir iššūkiams, pakantus neapibrėžtumui, turi savo nuomonę, bet paiso moralinių ir kultūrinių vertybių.

35. Pilietinė kompetencija – tai tautinė ir pilietinė savimonė, patriotiškumas, veikla siekiant tautos, visuomenės, valstybės ir pasaulio gerovės. Pilietinė kompetencija atveria tapatumo jausmą suvokiant save kaip tautinės ir pilietinės bendruomenės narį, suteikia galimybių aktyviai dalyvauti valstybės, ES gyvenime ir jį tobulinti, puoselėti etnokultūrinės, nacionalinės, Europos vertybes, demokratiją, savo šalies ir viso pasaulio gamtinę aplinką. Įgijęs pilietinę kompetenciją, mokinys: supranta, kad darnus Lietuvos valstybės gyvenimas remiasi solidarumo, pasitikėjimo, įsipareigojimo savo pilietinei visuomenei principais; turi pilietinę savimonę ir savivertę; pažįsta, perima Lietuvos, Europos istorinį ir kultūrinį palikimą; pažįsta ir supranta visuomenės raidos tendencijas, demokratinės visuomenės prigimtį, jos gyvenimo principus, normas ir taisykles; naudojasi savo teisėmis ir atsakingai atlieka pareigas, laikosi įstatymų, dalyvauja pilietinės visuomenės gyvenime; suvokia šalies ir pasaulio globalias problemas ir pagal išgales prisideda prie jų sprendimo, savo veiklą grindžia darnaus vystymosi principais.

36. Kultūrinė kompetencija – tai kultūrinis sąmoningumas, pagrįstas žiniomis apie tautos, šalies, Europos kultūros tradicijas, kultūrų įvairovę, dabarties kultūros reiškinius, ir kultūrinė raiška – kultūrinio tapatumo, savos kalbos ir kultūros tradicijų puoselėjimas ir kūrimas, tarpkultūrinis dialogas. Kultūrinė kompetencija suteikia pagrindus kurtis kultūrinę tapatybę, puoselėti ir plėtoti savo tautos ir krašto kultūrą, prisidedant prie pasaulio kultūros įvairovės. Įgijęs kultūrinę kompetenciją, mokinys: suvokia save kaip kultūros paveldėtoją ir kūrėją; įsipareigoja savo tautos, šalies kultūros tęstinumui; pažįsta, analizuoja ir interpretuoja Lietuvos, Europos kultūros tradicijas, paveldą ir dabartį; susipažįsta su pasaulio kultūrų įvairove; ugdomi estetinį suvokimą ir jautrumą grožiui; analizuoja ir vertina mokslo, meno, politikos, visuomenės veikėjų reikšmę kultūros raidai ir dabarčiai; puoselėja kultūros paveldą, šiuolaikinius kultūros objektus ir reiškinius, dalyvauja mokyklos, bendruomenės, šalies kultūriniame gyvenime.

37. Komunikavimo kompetencija – tai asmens gebėjimai suprasti, kurti ir perduoti įvairaus pobūdžio informaciją, tinkamai argumentuoti savo poziciją ir pasiekti, kad būtų realizuota komunikacinė intencija, atsižvelgiant į tikslą, adresatą ir situaciją, etiškai naudojantis verbalinėmis ir neverbalinėmis priemonėmis bei technologijomis. Įgijęs komunikavimo kompetenciją, mokinys: vertina komunikavimo svarbą žmogui ir visuomenei; suvokia šiuolaikinių medijų teikiamas galimybes ir medijomis daromą poveikį žmogui ir visuomenei; nepakantus neapykantos kultūros skleidimui; komunikuoja laikydamasis moralės ir teisėtumo principų, jaučia atsakomybę už teikiamos informacijos tikrumą ir tikslumą; savo požiūrį, teiginius pagrindžia argumentais; supranta įvairiomis formomis pateikiamą informaciją (žodinę, grafinę ir kt.), ją analizuoja ir kritiškai vertina; praktiškai taiko kalbos žinias, laikosi kalbos normų, tiksliai ir tinkamai vartoja sąvokas; taiko komunikavimo strategijas ir priemones, atsižvelgdamas į tikslą, adresatą ir situaciją; saugiai ir etiškai naudojami šiuolaikinėmis komunikacinėmis technologijomis.

38. Dalyko pamokose mokiniai įgyja dalyko žinias ir gebėjimus, jų pagrindu mokiniai formuojasi Gairių 32–37 punktuose apibrėžtas kompetencijas. Šias Gaires papildys kiekvieno dalyko bendrosios programos atnaujinimo rekomendacijos.

IV SKYRIUS

REIKALAVIMAI BENDRŲJŲ PROGRAMŲ KOKYBEI

39. Esminiai ugdymo programų turinio kokybės siekiai įvardyti Aprašo 15 punkte: „Bendrojo ugdymo programų turinys yra aktualus ir prasmingas mokiniams, atviras jų poreikių ir talentų įvairovei, integralus, įtraukiantis į realių problemų sprendimą, skatinantis savivaldį mokymąsi ir savo žinojimo kūrimą. Jis sudaro mokiniams galimybes tyrinėti, spręsti problemas, apmąstant jas iš skirtingų perspektyvų, ir praktiškai veikti, pritaikant skirtingų sričių žinias ir gebėjimus.“

40. Dalyko turinys sudaro sąlygas ugdytis kompetencijas, bendrojoje programoje jis pateikiamas nuosekliai, atsižvelgiant į atitinkamo mokslo akademinę logiką, metodologiją ir paisant mokinių amžiaus tarpsnio ypatumų. Rengiant Bendrąsias programas vadovaujamosi šiais kokybės kriterijais:

40.1. vertybinis kryptingumas – mokymosi turinys skatina vertybinių nuostatų ugdymą: mokinys kompetencijas ugdo reikšminguose kontekstuose, priimdamas vertybinėmis nuostatomis grindžiamus sprendimus ir įgyvendindamas prasmingus pokyčius;

40.2. reiklumas – mokymosi turinys skatina akademinį iššūkį, išsamų žinojimą, kūrybinį mąstymą, veiklą ir refleksiją;

40.3. kontekstualumas – mokymosi turinys siejamas su kontekstais, kurie mokinių motyvuotą aktyviam pažinimo procesui ir mokymosi rezultatų pritaikymui; į programų turinį įtraukiamos ir tarpdalykinės temos, atitinkančios dalyko uždavinius ir specifiką;

40.4. dinamiškumas – mokymosi turinyje atskleidžiama nuolatinė tikrovės ir jos pažinimo rezultatų (sampratų, teorijų, idėjų) kaita, plečiant ir gilinant pasaulėvaizdį ir atveriant ateities perspektyvą;

40.5. sutelktumas – siekiant gilaus mokymo(si) ir rezultatų kokybės, užtikrinama mokymosi turinio, suteikiančio akiračio platumą ir geresnę suvokimą, apimtis;

40.6. nuoseklumas – mokymosi turinio seka grindžiama ugdymo uždaviniais, atitinkamų mokslų akademinė logika ir atsižvelgiant į mokinio jau pasiektus mokymosi rezultatus, taip pat amžiaus tarpsnių ypatumus;

40.7. integralumas – stiprinamas įvairių mokomųjų dalykų turinio tarpusavio ryšys, siekiant padėti mokiniui formuoti vientisą pasaulėvaizdį;

40.8. dermė – ugdymo tikslai, uždaviniai, mokymosi turinys, ugdomosios veiklos ir rezultatų vertinimas suderinti tarpusavyje. Užtikrinama įvairių ugdymo sričių ir dalykų mokymosi turinio tarpusavio (horizontali) ir tarp skirtingų mokymosi metų / koncentrų (vertikali) dermė.

41. Atnaujinant Bendrąsias programas, išskiriamos šios ugdymo sritys: dorinis ugdymas, kalbinis ugdymas, matematinis ugdymas, gamtamokslinis ugdymas, socialinis ugdymas, meninis ugdymas, informatikos ugdymas, technologinis ugdymas, sveikatos ir fizinis ugdymas.

42. Siekiant ugdyti kompetencijas, ugdymo(si) procese svarbu užtikrinti daugialypius ryšius tarp įvairių ugdymo sričių, dalykų ir realaus pasaulio. Tarpdalykinė integracija padeda mokiniui susiformuoti visapusišką nagrinėjamų reiškinių vaizdą. Tarpdalykinė integracija negali pakeisti atskirų dalykų mokymosi. Ji atskleidžia platesnę dalyko kontekstą, padeda nagrinėti mokiniams kylančius klausimus, kurie dažnai išeina už vieno dalyko ribų. Bendrosios programos sukuria prielaidas įgyvendinti tarpdalykinę integraciją, tačiau pagrindinė sąlyga integracijai yra mokytojų tarpusavio bendradarbiavimas.

43. Atnaujinant Bendrąsias programas tarpdalykinė integracija įgyvendinama šiais būdais:

43.1. Nacionaliniu lygmeniu parengiant Gamtos mokslų 5–8 klasių programą, kur atskirų gamtos mokslų dalykų mokomasi integruotai (šią programą bus galima rinktis kaip alternatyvą atskiroms gamtos mokslų dalykų programoms).

43.2. Rengiamos dalykų programos papildomos šiuolaikiniam gyvenimui svarbių gebėjimų ugdymui reikalingu turiniu, pavyzdžiui, medijų ir skaitmeninio raštingumo, pilietiškumo, finansinio raštingumo, sveikatos raštingumo, žmogaus saugos, ES aktualijų ir kt.

43.3. Rengiant Bendrąsias programas, siekiama užtikrinti, kad dalykų turinys tarpusavyje derėtų. Programų rengėjai turi numatyti galimus tarpdalykinius ryšius, juos prasmingai atskleisti nagrinėdami siūlomas tarpdalykines temas: asmens galios (idealai; prasmės siekis; idėjos, asmenybės); kultūrinis identitetas ir bendruomeniškumas (kultūros paveldas; gimtoji kalba; etninė kultūra, kultūrinė įvairovė, kultūros raida, tradicijos gyvybingumas, istorinė savimone; tautos, pilietinės visuomenės savikūra); darnus vystymasis (pasaulis be skurdo ir bado; sveikata, sveika gyvensena; lyčių lygybė, lygios galimybės; taikios ir įtraukios bendruomenės; darnūs miestai ir gyvenvietės; tausojantis žemės ūkis, sveiki maisto produktai; žiedinė ekonomika, pridėtinę vertę kuriančios darbo vietos; švietimo vaidmuo, mokymasis visą gyvenimą; pažangios technologijos ir inovacijos; aplinkos apsauga; atsakingas vartojimas, gamtos išteklių tausojimas; klimato kaitos prevencija, darni energetika, transportas; ekosistemų, biologinės įvairovės apsauga; tarptautinis bendradarbiavimas; solidarumas).

Išvardytos temos yra parinktos atsižvelgiant į jaunam žmogui aktualius klausimus: santykis su pačiu savimi, prasmės siekis, tautos ir valstybės praeitis, dabartis ir ateitis, globalaus pasaulio keliami ekologiniai, socialiniai ir ekonominiai iššūkiai.

43.4. Mokytojų bendras ugdymo turinio įgyvendinimo planavimas yra būtinas sėkmingai tarpdalykinei integracijai. Tarpdalykinė integracija galima teminiu pagrindu, ugdant tam tikrus gebėjimus ar jų grupes arba organizuojant bendras veiklas. Atkreiptinas dėmesys, kad nors ryšiai tarp tam tikrų sričių yra lengviau atpažįstami ir praktikoje jų dažniau mokoma integruotai, pavyzdžiui, gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos, matematikos mokslų ir kūrybiškumo ugdymo (*angl. Science, Technology, Engineering, Art (creative activities), Mathematics (STEAM)*), arba įgyvendinant integruoti dalyko turinį į kalbų mokymąsi, naudoti IKT kitų dalykų mokymuisi, siūloma neapsiriboti tik paminėtų dalykų turinio integracija. Prasmingai atskleidus humanitarinių mokslų tarpusavio sąsajas ir sąsajas su kitais dalykais skatinamas mokinių kritinis mąstymas ir kūrybiškumas. Rengiamose Bendrųjų programų įgyvendinimo rekomendacijose bus pateikta tarpdalykinės integracijos įgyvendinimo praktinių pavyzdžių.

44. Atnaujinant Bendrąsias programas, integruojamosios programos, rekomendacijos ir kitas aktualus turinys: Gyvenimo įgūdžių ugdymo, Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos, Finansinio raštingumo, Antikorupcinio ugdymo, Globalaus švietimo, Intelektinės nuosavybės, Sveikatos ir gyvenimo įgūdžių, Žmogaus saugos, Etninės kultūros, Pasipriešinimo istorijos, Nacionalinio saugumo ir krašto gynybos, Ugdymo karjerai, Europos Sąjungos aktualijos yra integruojamas į turiniu susijusių dalykų bendrąsias programas.

45. Mokymosi mokyti, Komunikavimo, Darnaus vystymosi, Kultūrinio sąmoningumo, Medijų ir informacinio raštingumo integruojamosiose programose numatyti mokinių pasiekimai siejami su kompetencijomis, apibrėžtomis Gairių 32–37 punktuose, ir pateikiami ugdymo rezultatų aprašuose.

46. Pasipriešinimo istorijos, Nacionalinio saugumo ir krašto gynybos, Etninės kultūros programos taip pat gali būti siūlomos kaip pasirenkamieji dalykai.

V SKYRIUS BENDRŪJŲ PROGRAMŲ STRUKTŪRA

47. Bendrąsias ugdymo programas sudaro visoms ugdymo programoms bendra įvadinė dalis ir dalykų bendrosios programos, jungiamos į ugdymo sritis.

47.1. Įvadinėje dalyje pateikiama: bendrosios nuostatos, apimančios ugdymo tikslus, uždavinius ir ugdymo turinio įgyvendinimą; siejami ugdymo(si) rezultatai – išsiugdytos bendražmogiškos vertybės ir kompetencijos, baigus pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas, kiekvieną pakopą siejant su atitinkamais Lietuvos kvalifikacijų lygiais; kompetencijų raida kas dvejus ugdymo metus; keturių pasiekimų lygių kompetencijų raidos požymiai (pateikiama Bendrųjų programų įgyvendinimo rekomendacijose); mokinių pasiekimų vertinimo nuostatos.

47.2. Kiekvienoje ugdymo srityje, kurią sudaro dalykų bendrosios programos, apibrėžiama: paskirtis, nurodant, kaip ši ugdymo sritis padeda plėsti mokinio pasaulėvaizdį, kokia jos reikšmė asmens, bendruomenės, visuomenės ir valstybės raidai; struktūra ir ją sudarančių dalykų sąsajos ir dermė ugdymo pakopose; dalykų pasiekimų sritys; kompetencijų ugdymo srityse ypatumai; sąsajos su kitomis ugdymo sritimis.

47.3. Dalykų programose apibrėžiama: dalyko tikslas ir uždaviniai; mokinių pasiekimų raida kas dvejus mokymosi metus; integruojamos pasirenkamos tarpdalykinės temos; keturių lygių pasiekimų požymiai; mokymosi turinio apimtys pateikiamos išskiriant privalomą dalyko turinį (apie 70 procentų) ir pasirenkamą turinį (apie 30 procentų), kurį pasirenka mokytojas atsižvelgdamas į mokinių galimybes ir derindamas su kitais mokytojais. Pastarosios nuostatos įgyvendinimas ir proporcijos dydis gali skirtis priklausomai nuo ugdymo pakopos, dalyko logikos, tikslų, mokymo tradicijos. Klausimai, susiję su privalomo ir pasirenkamo dalyko turinio realizavimo būdais, bus aptariami su dalykinių asociacijų mokytojais, ekspertais ir aprašomi Bendrosiose programose ir jų įgyvendinimo rekomendacijose.

50. Ne visos Gairių 49 punkte nurodytos Bendrosios programos yra skirtos atskiriems dalykams. Informatikos 1–4 klasėse programa yra rengiama integruojant pasiekimų aprašus į kitų dalykų programas. Tik dalis išvardytų programų yra privalomos kiekvienam mokiniui, kitas programas kaip pasirenkamuosius dalykus renkasi mokiniai. Programų, kurios sudarytos iš įvairių dalių (pvz., Informatikos moduliai), atskirų dalių pavadinimai lentelėje nėra įvardijami. Šios dalys bus detalizuojamos dalyko bendrosios programos atnaujinimo rekomendacijose. Programų pavadinimai gali būti koreguojami.

51. Rengiamos Bendrųjų programų įgyvendinimo rekomendacijos, kuriose numatoma: pasiekimų lygius iliustruoti pavyzdžiais; atskleisti tarpdalykinių temų jungtis su ugdymo sritimi ir dalykais; pateikti mokinio veiklos pavyzdžių, siejant su ugdymo(si) rezultatais – kompetencijų raiškos požymiais; pateikti siūlymų dėl darbo su įvairių ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais, įskaitant gabių vaikų ugdymą, atvykusių iš užsienio vaikų ugdymą, mokinių, turinčių įvairių kalbinių poreikių, ugdymą ir kt.

52. Atnaujintos Bendrosios programos bus taikomos ugdymo procesui organizuoti, vertinti mokinių pažangą ir pasiekimus, taip pat įvertinti mokinio mokymosi pasiekimus baigiant pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programą. Bendrosiose programose aprašytos vertybės ir kompetencijos taip pat gali būti orientyru rengiant ir įgyvendinant neformaliojo švietimo programas.

53. Kiekvienos ugdymo programos baigimui numatomi ilgalaikiai asmeniniai ir grupiniai projektiniai darbai. Projektinių darbų rengimo aprašai bus pateikiami Bendrųjų programų įgyvendinimo rekomendacijose.

54. Formaliuoju ir neformaliuoju būdu įgyti mokinių pasiekimų įrodymai kaupiami asmeniniame ugdymosi rezultatų aplanke. Šie įrodymai bus įskaitomi baigiant pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programą. Kartu su atnaujintomis Bendrosiomis programomis pateikiamos rekomendacijos, kaip vertinti pasiekimų įrodymus ir sudaryti ugdymosi rezultatų aplanką.

VI SKYRIUS BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

55. Atsižvelgiant į Gairėse numatytas nuostatas atitinkamai bus koreguojamas bendrojo ugdymo turinys, jo įgyvendinimą ir pasiekimų vertinimą reglamentuojantys dokumentai: Aprašas; Bendrieji formaliojo švietimo programų reikalavimai, patvirtinti Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. balandžio 13 d. įsakymu Nr. ISAK-535 „Dėl Bendrųjų formaliojo švietimo programų reikalavimų patvirtinimo“ ir kt. Atsisakoma PUPP ir brandos egzaminų programų, vertinant mokinių pasiekimus vadovaujamosi Bendrosiomis programomis.

56. Už ugdymo turinio atnaujinimą atsakingos Švietimo, mokslo ir sporto ministerija ir Nacionalinė švietimo agentūra. Programos atnaujinamos naudojant valstybės biudžeto ir Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos lėšas. Atnaujintos Bendrosios programos bus pradėtos įgyvendinti mokyklose 2022 m.

57. Visa informacija apie programų atnaujinimą, svarstomi dokumentai, numatomi renginiai bus skelbiami svetainėje www.mokykla2030.lt.
